

володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Проте така дія є суттєвим обмеженням недоторканості особи, яка передбачена Конституцією України. Якщо проникнення до житла чи іншого володіння здійснюється за ухвалою слідчого судді, то чому обшук особи відбувається за рішенням слідчого чи прокурора? В той же час практика слідчих суддів йде по шляху надання ухвал на проведення особистого обшуку в такому випадку. Уявляється, що таке рішення є оптимальним і воно потребує законодавчого оформлення.

Вказані доповнення законодавства, на наш погляд, будуть сприяти удосконаленню нормативної моделі досудового розслідування, що призведе до підвищення ефективності його функціонування.

Глинська Наталія Валеріївна,

завідувачка відділом дослідження проблем кримінального процесу та судустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Кленка Дар'я Ігорівна,

науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Важливою гарантією забезпечення законності та обґрунтованості ухвал слідчого судді є законодавчий механізм апеляційного оскарження таких рішень (§2 гл. 26 КПК), що є дієвим інструментом усунення дефектності ухвалених судових рішень, а значить й захисту прав, свобод та законних інтересів учасників процесу. У той же час, аналіз конструкції ч. 3 ст. 309 КПК свідчить про те, що вона побудована виходячи з формального підходу до сприйняття системи рішень слідчого судді як таких, найменування та підстави прийняття яких прямо зазначені в законі. Втім в умовах сучасного правозастосування, спрямованого на врахування індивідуальної специфіки правової ситуації, сформованої в кожному кримінальному провадженні, суддя не лише має право, а й зобов'язаний приймати рішення, яке хоча й прямо не передбачено

законом, втім є розумним та очікуваним з огляду на необхідність вирішення завдань конкретного кримінального провадження.

У цьому сенсі ефективним засобом усунення дефектності закону та забезпечення єдності судової практики щодо оскарження ухвал слідчого судді є релевантні правові позиції Верховного Суду. Тож, важливим для вирішення проблеми оскарження ухвал слідчого судді, постановлення яких не передбачено чинним КПК стала правова позиція, викладена у постанові Верховного Суду України від 12 жовтня 2017 р., у якій зроблено висновок про необхідність забезпечення права на оскарження ухвал слідчого судді постановлення яких не передбачено чинним КПК. Аналогічна позиція викладена і в постанові Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 р. у справі № 243/6674/17-к. Втім аналіз судової практики свідчить про відсутність єдності у вирішенні питання щодо оскарження таких рішень навіть на рівні найвищого судового органу.

У дослідженій практиці Верховного Суду можна простежити критерії поділу рішень слідчого судді на: а) рішення, прийняття яких не передбаченою жодною нормою КПК; та б) рішення, прийняття яких не передбачено для конкретної судово-контрольної процедури. І якщо при вирішенні питання щодо оскарження першої групи рішень позиція вищого судового органу є визначеною, то можливість оскарження рішень, що входять до другої групи на практиці вирішується неоднозначно. Тож з метою віднесення рішень слідчого судді, постановлення яких не передбачено для конкретної судово-контрольної процедури до предмету апеляційного оскарження вбачається необхідним виокремити відповідні критерії, яким має відповідати судові рішення.

Так, з аналізу практики Верховного Суду можна зробити висновок, що першим є формальний критерій, тобто передбачуваність рішення слідчого судді нормами чинного КПК. Водночас варто відмітити, що хоча критерій формального визначення в законі виду та підстав прийняття конкретного процесуального рішення слідчого судді і є виправданим для встановлення предмету оскарження, водночас він не відповідає сутнісному підходу до визначення права на апеляційне оскарження. Отже для вирішення можливості і доцільності оскарження рішень слідчого судді видається недостатньою орієнтація лише на формальний критерій передбачуваності такого рішення чинним КПК. У зв'язку з чим необхідним є виокремлення сутнісного (змістовного) критерію.

Видається, що сутнісним критерієм відповідно до якого ухвали слідчого судді, постановлення яких не передбачено чинним КПК, в тому числі для конкретної процедури, повинні підлягати оскарженню, є вирішення питання щодо потенційного ступеню впливу такого судового рішення на обмеження конституційних прав особи або здійснення ефективного досудового розслідування. Вбачається, що саме така логіка й була закладена у висновку ВП ВС, викладеному у загаданому рішенні від 23 травня 2018 р., у якому суд зазначає, що зважаючи на важливість для суб'єктів, щодо діяльності яких слідчі

судді надають дозволи на проведення позапланових перевірок, прав, установлених ст. 8 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до неї, та враховуючи відсутність надійних процесуальних механізмів захисту прав під час підготовчого провадження, ВП ВС вважає практичним та ефективним право на апеляційний перегляд таких ухвал у стадії досудового розслідування. Тож навіть Верховний Суд акцентує уваги не лише на формальній відсутності повноважень слідчого судді виносити такі рішення, а й на значущості рішення у питанні обмеження прав та законних інтересів особи.

Екстраполюючи позначений сутнісний критерій на прикладі рішення слідчого судді про повернення клопотання про скасування арешту майна (яке не передбачене для такої процедури), слід зазначити наступне. За своєю правовою природою та суто процедурним функціональним призначенням, така ухвала слідчого судді не порушує прав та законних інтересів особи, крім того її винесення жодним чином не впливає на здійснення ефективного досудового розслідування. На підтримку такого твердження зазначимо, що постановлення цього рішення пов'язано з дефектністю клопотання про скасування арешту майна або із безпосереднім волевиявленням адресата клопотання. Крім того, повернення клопотання не перешкоджає повторному зверненню до слідчого судді з ідентичними вимогами, а отже прийняття такого рішення не є перешкодою для реалізації доступу особи до судового захисту своїм правам, свобод та законних інтересів. На підставі зазначеного цілком логічним видається висновок, що таке рішення слідчого судді не відповідає сутнісному критерію, а отже його оскарження в апеляційному порядку видається недоцільним. Прикладом протилежного може слугувати рішення слідчого судді про повернення клопотання про продовження строків тримання під вартою, з підстав усунення недоліків у ньому, яке так само є рішенням, *постановлення якого не передбачено чинним КПК для конкретної судово-контрольної процедури*. Водночас з огляду на важливість вирішуваного питання та той факт, що сторона обвинувачення повинна ретельно підходити до підготовки такого клопотання, а слідчий суддя при вирішенні питання про продовження строків дії запобіжного заходу має бути безстороннім та об'єктивним, видається, що таке рішення повинно підлягати апеляційному оскарженню стороною захисту. Крім того, у випадку повернення клопотання про продовження строків тримання під вартою може виникнути правова ситуація, коли слідчим буде порушено ч. 1 ст. 199 КПК. А це у свою чергу може призвести до тримання під вартою особи без відповідної правової підстави. Тож ухвала слідчого судді про повернення клопотання про продовження строків тримання під вартою може виявитися потенційно «небезпечною» з огляду на дотримання конституційних прав та свобод особи, а отже відповідає як формальному так і сутнісному критерію.

Тож на підставі вище викладеного можна зробити висновок, що апелювання суду при відмові у відкритті провадження за скаргою на

рішення слідчого судді лише до формального критерію непередбачуваності такого різновиду процесуального рішення слідчого судді саме для конкретної судової процедури (в той час як КПК допускає ухвалення аналогічного рішення в межах інших процедур, закріплених законом) нівелює саму суть права на оскарження та суперечить сучасній доктрині реалізації права особи на доступ до правосуддя. Рішення слідчого судді, постановлені в межах предметної компетенції, однак не передбачені для конкретної судово-контрольної процедури можуть бути оскаржені за умови поєднання двох критеріїв. Вважаємо, що саме поєднання формального (непередбачуваність в КПК такого різновиду процесуального рішення слідчого судді в межах відповідної процедури) та сутнісного критерію (суттєвості процесуального рішення в контексті обмеження конституційних прав особи або перешкодження здійсненню ефективного досудового розслідування) мають застосовуватися при вирішенні питання щодо можливості апеляційного оскарження ухвал слідчого судді, постановлення яких не передбачено чинним КПК для конкретних судових процедур. Вбачається, що саме такий підхід може забезпечити баланс між забезпеченням права особи на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді та раціональним навантаженням на судову систему.

Гора Ірина Віталіївна,

провідний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДНК-АНАЛІЗУ В ПРАКТИЦІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Життя й здоров'я людини є не лише особистими, а й спільними благами, їх охорона встановлена як національним законодавством, так і актами міжнародного права. Визначальною складовою системи засобів захисту прав людини у кожній демократичній державі є наукове забезпечення, організаційно збалансоване, функціонально доступне й ефективне правосуддя. Серед питань надійного наукового забезпечення правосуддя, у широкому розумінні цього слова, перше місце посідає система нормативних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання у процесі доказування в кримінальних провадженнях спеціальних знань. Досудове розслідування злочинів проти життя й здоров'я людини, проти громадської безпеки та багатьох інших злочинів не можна уявити без використання слідчим знань у галузі судової медицини. Водночас встановлення тяжкості тілесних ушкоджень та причин настання смерті зумовлює потребу обов'язкового залучення стороною обвинувачення експерта для проведення судово-медичної експертизи. Об'єктом судово-медичної експертизи часто стають трупи не встановлених осіб, серед яких трапляються тіла у стані виразної гнильної трансформації,